

GAZETARUL EMINESCU LA 1877

GRIGORE CODRESCU

Nimic nu trezește curiozitatea marelui public, cind e vorba de trecut, mai mult decât nevoia de a afla, pînă la amânuntul pitoresc, reacția cutărei personalități în fața evenimentelor cardinale ale neamului. Răspunsul la această întrebare naște uneori deziluzii. În ce-l privește pe Eminescu, o imagine încă fragmentară și epidermică a activității și operei marelui poet, acreditată atât de școală cît și de literatură de specialitate, facilitează aceasta.

Ce făcea Eminescu în 1877? Nimic nu pare a fi la înălțimea unei proiecții ideale. Nici una din poeziile sale nu glorifică dorobanții sau asaltul Plevnei.

Autorul „Scrisorilor“ este la vîrsta de 27 de ani. La 12 octombrie 1877 îi răspunde prietenului său Slavici că nu are bani pentru drumul Iași—București. Demisionase de la „Curierul de Iași“, „foaia vitelor de pripas“, după intransigența care o manifestase în raporturile cu un „domn Mircea“, directorul tipografiei și prietenul primarului.

Spre sfîrșitul lunii octombrie Eminescu ajunse în redacția „Timpului“. În întregul an nu se înregistrează nici un vers publicat; doar cronicile teatrale, gazetăria la „Curierul...“ și ciclul de articole din „Timpul“ — „Icoane vechi și icoane nouă“, elogiat de Negrucci. În anul următor, 1878, poetul publică „Povestea codrului“, „Povestea teiului“, „Singurătate“, „Departe sănt de tine“ în „Convorbirile literare“ din 1 martie, iar la 26 mai citește versuri acasă la Maiorescu.

Dar toate acestea n-au nici o legătură cu momentul pe care-l traversează țara. Unde este vocea lui Eminescu în euforia generală care cuprinse România la știrea căderii Plevnei în august 1877?

Esențialmente diferit structural de Alecsandri, Macedonski, Coșbuc și ceilalți, care, acum sau mai tîrziu, își strigă entuziasmul în versuri patetice, Eminescu, lucid și reflexiv, gînditor politic de o profunzime excepțională, analizează în articole politice implicațiile Războiului pentru independență în complicatul context al situației internaționale a României acelor ani. „Sufletul său — notează G. Călinescu — era alcătuit din roate enorme și greoai, ce, o dată puse în mișcare se învirteau cu duduit grozav și implacabil. Era plin de violență și de statornicie în dragoste și dușmănie, (...) într-un cuvînt un om înzestrat

să exprime sufletul jalnic sau mînios al unei mulțimi în primejdia de a fi strivită de puterile îndîrjite ale lumii vechi. . .“

Condeie pline de probitate din epocă subliniază calitățile exceptionale ale articolelor și notelor gazetarului Eminescu, enormul său prestigiu inclusiv în rîndurile adversarilor politici, profilul moral exemplar al ziaristului luptător, conștiinciozitatea profesională ieșită din comun. Un Z. C. Arbore, colaborator la „Românul“ lui C. A. Rosetti, se arată uimît peste ani de capacitatea de profetie a lui Eminescu cu privire la posibila ridicare a țăranilor la luptă¹; un D. Tomescu se întreba în 1909: „Ciți dintre ziariștii de azi înțeleg să-și împlinească datoria lor într-un chip aşa de rodnic și de folositor, precum înțelegea Eminescu?“². Mai tîrziu, Gala Galaction consemnă: „Sapte ani de zile Eminescu face gazetărie, devastează frumoasele grădini ale sufletului său pentru coloanele unui ziar politic“³. În 1939 Șerban Cioculescu considera activitatea poetului la „Timpul“ ca momentul „cel mai însemnat din istoria presei noastre politice“⁴.

Au căzut de mult insinuările cu privire la presupusul punct de vedere partizan al gazetarului Eminescu, prim-redactor la un organ al partidului conservator, care ar fi fost deci nevoie să-și tempereze entuziasmul pentru o inițiativă a partidului liberal — sub a cărui guvernare se desfășura războiul. Indiscutabil, Eminescu, adeptul faimoasei teorii a păturii superpuze, al teoriei maioresciene a formelor fără fond și apărătorul inflexibil al datinilor nu era lipsit de puncte comune cu conservatorii. Dar „„Timpul“ deveni de fapt organul de expresie al poetului“ — consemență G. Călinescu. Nerespectind consemnul de a face consecvent opozitie liberalilor, Eminescu intră în conflict cu Al. Lahovary, unul din liderii partidului conservator. Incidentul este relatat de I. Slavici în „Amintirile“ sale, dar și de Gh. Eminescu, fiul lui Matei, de la care primul afișe inclusiv injurătura neaoș românească pe care poetul o slobozise la adresa aceluia; „războiul este o problemă gravă națională care trebuie privit pe deasupra luptelor noastre de partid“ — i-ar fi spus Eminescu.

La cîțiva ani după război, în 1880, gînditorul politic formula lapidar în același organ de presă una din coordonatele existenței noastre naționale : „Independența e suma vieții noastre istorice“. În același an, articolul „Independența română“ arunca în neant, precum o face și poemul „Scrisoarea III“, toți demagogii și samsarii politici care își înălțau socluri pe jertfele celor peste zece mii de soldați morți pe cîmpurile Bulgariei : „Oare Mircea I, în cei 35 de ani, Ștefan cel Mare, în cei 46 de ani ai domniilor lor, au avut o altă preocupare decât neutîrnarea țării? Mircea I, acest prototip luminos și al artei războinice, și al celei diplomatice la români, n-a gîndit toată viața lui decât la menținerea neutîrnării“.

Desigur în săptămînile și lunile sîngeroasei încleștări din 1877, Eminescu vibra ca cea mai pură și sinceră conștiință a epocii, pentru țăranii

1, 2, 3, 4. După „Pagini vechi despre Eminescu“, Antologie, prefată și note de Gh. Bulgăr, Ed. Eminescu, 1976.

trimiși să cucerească independența. În „Timpul“ din 15 noiembrie 1877 se poate citi : „Astăzi ostașii noștri se aruncă cu bărbătie în luptă ; pământul se cutremură sub picioarele lor ; cad și iarăși cad și totuși merg înainte ; lumea întreagă este uimită“. Acum, credem, s-au născut imaginiile strălucitoare ale poemului „Scrisoarea III“, ale cărui versuri pot fi intuite aici precum strălucitoarele statui în blocurile masive de marmoră.

Aprecierile contemporanilor ca și ale urmașilor la adresa ziaristiciei lui Eminescu sunt de nedezmințit. Într-adevăr niciodată nu s-a făcut poate, în articole de ziar, atâtă risipă de informații și documentare științifică, de argumentație social-politică și analiză economică, de profunzime a ideilor și strălucire a stilului, de înălțime morală și patos.

Dintre articolele scrise în atmosfera de înaltă temperatură pe care o parcurgea România în primăvara, vara și iarna lui 1877 se disting prin unitatea tematicii și a sensului lor politic următoarele : „Neutralitatea României“ în Curierul de Iași din 13 aprilie, „Oștirea română“, articol de fond în Timpul din 8 octombrie și „Dorobanții“ în Timpul din 30 decembrie 1877.

Este adevărat, în epocă s-au mai auzit voci de compătimire față de soldații țărani care duseseră greul războiului : V. Alecsandri — „Eroii de la Plevna“, Ion Slavici în presă, Al. Macedonski și alții. Vocea lui Eminescu însă depășește în amplitudine și în forță limbajului tot ce s-a spus. Articolele sale poartă amprenta gazetarului de geniu. Fiecare din ele este o structură, un cosmos, o creație care răscolește. „Dorobanții“ de pildă, citat mai sus, este o odă și un pamflet. Nimic nu arată că ar fi un articol ocasional de ziar. Prima propoziție anunță neted și neutral faptul : „Au sosit în București dorobanții de pe cîmpul de război“. Urmează montajul savant al ideilor și imaginilor, a căror rezonanță se amplifică reciproc astfel : „Acești eroi, cu care gazetele radicale se laudă atîta, sint, mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sint bucăți, iar sub manta cămașa pe piele, și nici cojoc, nici flanelă, nici nimic. Încălțați sint tot atît de rău, unul c-un papuc și-o opincă, altul c-o bucată de manta infășurată împrejurul piciorului...“ Si mai departe : „Nu sint în toate limbile omenești la un loc epitete destul de tari pentru a infiera usurință și neleguirea cu care stîrpiturile, ce stăpinesc această țară, tratează cea din urmă, unică clasă pozitivă a României“. În continuare te întîmpină violențele : „stîrpituri“, „plebe franțuzită“, „lepadături ale pămîntului“, „neagră masă de grecotei ignoranți“, „lepră a lumii“. Si-apoi finalul : „Consistă această țară din călăi și din victime?“

Aceeași gradare măiastră a efectelor și aceeași exploatare a mijloacelor te întîmpină în „Oștirea română“. La început anunțul sec : „Miine duminică e ziua hotărîtă pentru intrarea triumfală a trupelor noastre în București“. Apoi dispunerea alternativă a unor imagini și idei antinomice al căror efect este copleșitor : „Țăraniul intră în Sybaris“ etc. etc. Motivele se reiau polifonic. Dispunerea e aceasta : eroismul ostașilor, corupția păturilor superpuse, suferințele țăraniilor în sate, e-

fectele politicii liberale, țăranul — singurul păstrător al datinii, bunului simț și limbii naționale. Apoi finalul zguduitor: „Nu există nici o mai mare ironie decât aceea a sorții“.

Problematica articolelor este complexă. Nimic nu scapă observatorului politic lucid al vieții interne și al situației internaționale a României: sistemul administrativ, problema evreilor, România și marile puteri, raportul dintre progres și specificul național etc. Și toate acestea, ca și altele, sănătatele adesea exhaustiv, cu toate reperele istorice și interdisciplinare posibile.

Sintem frapăți de formularea unor idei politice atât de ale noastre azi: necesitatea industrializării, rolul activ al țărilor și națiunilor mici, egoismul de mare putere, sprijinirea pe forțele proprii, necesitatea înțelegerei între popoare („Voim dar să trăim bine cu toți vecinii, cu toată lumea; nu cerem de la nimeni decât un lucru: ca să nu ceară de la noi nimic“ — 15 februarie 1878, în „Timpul“).

Comparând articolele politice cu „Scrisoarea III“, creație poetică atât de legată de semnificațiile anului 1877, deși apărută la distanță de 4 ani, se poate spune, parafrzând un cunoscut poet contemporan, că Eminescu nu-a existat ca poet și ca gazetar, ci a existat pur și simplu Eminescu. Atât poemul citat, cât și articolele politice au comune substanță și atmosferă, ideile și atitudinea, tensiunea morală și stilul. Gradul înalt de reflexivitate, ineditul imaginilor și înclinația spre antiteză, dar în mod deosebit farmecul inegalabil al limbajului — elemente remarcate într-un celebru articol de către Titu Maiorescu, se regăsesc atât în paginile politice cât și în a treia satiră. De altfel, aceasta pare a fi, în prima ei parte, expresia poetică a elogiu lui virtușilor neamului românesc — reprezentat cu strălucire, secole de-a rîndul de către țărănimile, iar în partea a doua chintesența articolelor politice de demasăcăre a patriotarilor și paraziților sociali.

Deși sub raportul finalității și al speciei deosebirile sunt fundamentale, se recunosc atât în articolele din „Curierul de Iași“ și „Timpul“, cât și în „Scrisoarea III“, elemente comune de tehnică artistică, limbaj și stil: încorporarea ideilor în metafore și expresii inconfundabile, răcordarea rapidă la esență, dispunerea antitetică a termenilor, simplitatea dar amețitoarea adincime a analizelor, armonia limbajului, plasticitatea mijloacelor pamfletarului. În ziar găsim: „stîrpituri“, „hidoasa pocitură“, „bulgăroi“, „venitură“, „capete seci“, „putrejunea“, „pătura de cenușeri“, „patrioți“ — expresii atât de cunoscute din „Scrisoarea III“.

Putem desigur, cu avantajul comod al distanței de un secol și jumătate de la apariția articolelor lui Eminescu din „Curierul de Iași“ și „Timpul“, să nu fim de acord cu unele puncte de vedere ale gazetarului politic. Dar într-o atare perspectivă, ce-ar mai rămîne oare din Dante? dar din Homer? Eram tentați, de altfel, ca acestei evocări să-i dăm drept titlu formularea: „Eminescu — luptătorul exemplar pentru independența României“. Căci unic și egal cu sine însuși, și în 1877, la vîrstă de 27 de ani, idolul nu se dezmine. În ziarul „Timpul“ din 24 noiembrie, cînd file săngeroase se înscrău în istoria țării, el scria — la apariția principalei opere a lui Bălcescu sub îngrijirea unui alt mare

cărturar patriot : „Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se cîștigă prin muncă. (...) figura voievodului românesc iese în prosceniu, vitejească și mîndră...“

Vorbea un geniu despre un erou. Se întîlniseră în prosceniu neamului lor.

LE JOURNALISTE EMINESCO A 1877

La rapport entre les personnalités du passé et les événements d'anvergure nationale vécues par celles — ci constitue toujours un sujet attrayant.

Il paraît que sous cet angle Eminesco est désavantageux.

Aucune de ses poésies ne glorifie les luttes de 1877—78.

Durant ces années il n'a fait paraître que des poésies érotiques et de méditation. A ce moment-là il était journaliste au „Courrier de Iassy“ et au journal „Le Temps“. Mais sa structure morale était tout à fait différente que celle d'un Alecsandri ou d'un Cosbuc.

Au journal „Le Temps“ il a manifesté les qualités d'un journaliste politique exceptionnel, reconnues même de ses adversaires. En tant qu'organ du parti conservateur, „Le Temps“ exprime en réalité le point de vue du poète.

Doué d'un exceptionnel esprit historique et politique, Eminesco distingue les ressorts intimes de la situation interne et internationale de la Roumanie de ce temps-là. Il réalise souvent des analyses exhaustives et lance des idées qui surprennent aujourd'hui par leur actualité. Il était à la fois poète et journaliste de génie.

Mais ce qu'il fait paraître c'est de la pure création et non pas des articles de circonstance.

A la profondeur des idées s'ajoute aussi le charme de la composition et l'éclat du langage.

Dans les articles du journal „Le Temps“ on entrevoie la cadence et les images de la „Lettre III“, poème publié quatre ans plus tard. Beaucoup d'expressions de ces articles ont passé directement dans le poème.

Sans doute, Eminesco a-t-il été un combattant parfait pour l'Indépendance de la patrie, même si aujourd'hui, ayant l'avantage de la distance d'un siècle et demi, nous ne sommes plus d'accord avec quelques-unes des idées du journaliste politique.